

BUDJET XARAJATLARINI REJALASHTIRISHNING METODOLOGIK ASOSLARI

Kumakov Rasul Zayniddin o'g'li

O'zbekiston Respublikasi Bank-Moliya Akademiyasi

Magistr

Annotatsiya: *Maqolada budjet xarajatlarini shakllantirishning nazariy asoslari, ularning ahamiyati va tasnifi ko'rib chiqiladi, byudjetni rejalashtirishning mohiyati va tamoyillari ko'rib chiqiladi, budjet xarajatlarini rejalashtirishning asosiy usullari tahlil qilinadi.*

Kalit so'zlar: *byudjetni rejalashtirish, byudjet xarajatlari, rejalashtirish usullari, normativ tartibga solish.*

Budjet xarajatlari davlat moliya tizimining yetakchi bo'g'inidir. Ular har qanday davlatning siyosiy va iqtisodiy hayotida muhim o'rin tutadi. Budjet munosabatlari - bu budjet tizimining har qanday darajadagi boshqaruv organlari o'rtasidagi budjet vakolatlarini birlashtirish va chegaralash, shuningdek, budjet jarayonlarini ishlab chiqish, tasdiqlash, ijro etish sohasidagi barcha huquq va majburiyatlarga, majburiyatlarga rioya qilish masalalari bo'yicha munosabatlar. Budjet tufayli har qanday davlat moliyaviy resurslarni ijtimoiy va iqtisodiy rivojlanishning eng muhim sohalariga jamlashi, byudjetdan iqtisodiyotni davlat tomonidan tartibga solish vositasi sifatida foydalanishi mumkin.

Budjet xarajatlari - bu davlat boshqaruvi va mahalliy o'zini o'zi boshqarish organlarining funksiyalari va vazifalarini moliyaviy ta'minlashga qaratilgan mablag'lar. Budjet xarajatlari mamlakat iqtisodiyotini tartibga solishda hal qiluvchi rol o'ynaydi. Budjet xarajatlarning tarkibi va miqdoriga ko'plab omillar ta'sir qiladi:

- davlat tuzilishi;
- davlat siyosati (tashqi va ichki);
- iqtisodiyotning umumiy darajasi;
- aholi farovonligi darajasi va boshqalar.

Ijtimoiy muammolarni hal etishda budjet xarajatlari katta ahamiyatga ega. Fuqarolarga ijtimoiy xizmatlar ko'rsatishning ko'plab muhim tarmoqlari (sog'liqni saqlash, ta'lim, ijtimoiy ta'minot) budjetdan moliyalashtiriladi.

Budjet xarajatlarini rejalashtirish davlatga budjet xarajatlarning roli va uning boshqaruvning turli jabhalariga ta'sirini hisobga olgan holda iqtisodiy rivojlanish holatini baholashga yordam beradi, chunki mamlakat xarajatlari ishlab chiqarish fondlarini yangilashga, ilg'or fan yutuqlarini ishlab chiqish va joriy etishga yordam beradi. ishlab chiqarishda.

Budjet xarajatlarning iqtisodiy mohiyati ko'p sonli xarajatlarda namoyon bo'ladi. Ularning har biri ham miqdoriy, ham sifat xususiyatlariga ega. Sifat xarakteristikasi

iqtisodiy xususiyatni aks ettiradi va budjet xarajatlarining maqsadini belgilashga imkon beradi. Miqdoriy xarakteristikasi ularning qiymatini belgilash imkonini beradi.

Budjet xarajatlari turlarining xilma-xilligi quyidagi omillarga bog'liq:

- davlatning ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanish darajasi;
- budjet va xalq xo'jaligi o'rtasidagi aloqalarni tarmoqlash;
- mamlakatning ma'muriy-hududiy tuzilishi;
- budjet mablag'larini ta'minlash shakllari va boshqalar.

Bu omillarning kombinatsiyasi har qanday mamlakatning ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishining barcha bosqichlarida budjet xarajatlarining u yoki bu tizimiga olib keladi.

Budjet xarajatlarining iqtisodiy hayotdagi o'rnini va ahamiyatini aniqlash uchun ma'lum mezonlar bo'yicha tasniflash amalga oshiriladi. Budjet tasnifi elementlari bo'yicha guruhlangan ma'lumotlardan foydalanish budjet mablag'lari harakatining real rasmini ko'rish va iqtisodiy va ijtimoiy jarayonlarga ta'sir qilish imkonini beradi. Reja va hisobot ko'rsatkichlarini taqqoslash, tegishli ma'lumotlarni tahlil qilish va taqqoslash budjet mablag'laridan foydalanish, iqtisodiy va ijtimoiy rivojlanish uchun asosiy pul oqimlarining yo'nalishi bo'yicha xulosa va tavsiyalar berish imkonini beradi.

Ijtimoiy takror ishlab chiqarishdagi rolga ko'ra budjet xarajatlari ikki qismga bo'linadi: birinchi qismi moddiy ishlab chiqarishni rivojlantirish, uning tarmoq strukturasi takomillashtirish bilan bog'liq, ikkinchi qismi noishlab chiqarish sohasini saqlash va yanada rivojlantirishga sarflanadi. .

Iqtisodiy mazmuniga ko'ra joriy va kapital budjet xarajatlarini ajratish mumkin. Joriy xarajatlar - bu davlat hokimiyati va boshqaruvi organlari, budjet muassasalari, mahalliy davlat hokimiyati organlarining joriy faoliyatini ta'minlaydigan xarajatlar qismi va kapital xarajatlarga kiritilmagan boshqa xarajatlardir. Kapital xarajatlar - budjet xarajatlarining bir qismi bo'lib, investitsiya va innovatsion faoliyatni hamda takror ishlab chiqarishni kengaytirishga yo'naltirilgan boshqa xarajatlarni ta'minlaydi, ularni amalga oshirishda mulk yaratiladi va ko'paytiriladi.

Budjet xarajatlarini davlat maqsadlariga ko'ra guruhlash davlat tomonidan amalga oshiriladigan vazifalar - iqtisodiy, ijtimoiy, mudofaa va boshqalarni aks ettiradi.

Mablag'lar yo'naltirilgan davlat faoliyati sohalarini aks ettiruvchi budjet xarajatlarining funktsional tasnifi katta ahamiyatga ega. Shu bilan birga, barcha xarajatlar quyidagi asosiy bo'limlarga bo'linadi: 1) milliy masalalar; 2) milliy mudofaa; 3) milliy xavfsizlik va huquqni muhofaza qilish; 4) milliy iqtisodiyot; 5) uy-joy kommunal xo'jaligi; 6) tabiiy muhitni muhofaza qilish; 7) ta'lim; 8) madaniyat, kinematografiya, ommaviy axborot vositalari; 9) sog'liqni saqlash va sport; 10) ijtimoiy siyosat; 11) budjetlararo transfertlar.

Bu tasnif davlatning jamiyat hayotining turli sohalarida tutgan o'rnini yaqqol aks ettiradi. Ko'rsatilgan xarajatlar guruhlarida eng muhim milliy dasturlarni amalga oshirish xarajatlari qo'shimcha ravishda ajratilishi mumkin. Maqsadli dasturlarning

ayrim turlariga mablag'lar ajratilishi budjet mablag'larining ustuvor konsentratsiyasini va ulardan davlat organlari tomonidan ko'zda tutilgan eng muhim sohalarda foydalanishni ta'minlaydi.

Budjetni rejalashtirishning asosiy usullari: balans usuli; iqtisodiy va matematik usullar; iqtisodiy tahlil usuli; normativ; maqsadli dastur; indeks; modellashtirish usullari; ekstrapolyatsiya usuli; bashorat qilish usuli va boshqalar.

Budjetni rejalashtirishda asosiy usul balansdir, chunki u daromadlar va xarajatlarning asosiy balansi sifatida budjet mazmunini aks ettiradi .

Iqtisodiy va matematik usullar yechimlarning o'zgaruvchanligini ta'minlash, eng maqbul nisbatlarni modellashtirish imkonini beradi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1.Matyunina, Marina V. Raqamli iqtisodiyotda innovatsiyalarning tarqalishi. "Modellashtirish va boshqarishda axborot tizimlari va texnologiyalari" xalqaro ishtirokidagi IV Butunrossiya ilmiy-amaliy konferensiyasining tanlangan maqolalari (ISTMC'2019). 2019 yil may, bet. 26-32.

2.Byudjetni rejalashtirish va prognozlashning uslubiy asoslari [Elektron resurs]. URL: <https://studfile.net/preview/2554453/page:3/>